

УДК 55 (092)

Смірнова Г.Я., Євтехов В.Д., Смірнов О.Я., Євтехов Є.В.

ПРОФЕСОР ГЕОРГІЙ ВІТОЛЬДОВИЧ ВОЙТКЕВИЧ (20.04.1920 – 28.08.1997)

*Професор
Георгій Вітольдович Войткевич.
(1990 р.)*

В 2010 р. виповнюється 90 років з дня народження видатного геолога доктора геолого-мінералогічних наук, професора Георгія Вітольдовича Войткевича – відомого спеціаліста в галузі геохімії, космохімії, геохронології, геохімічних методів пошуку родовищ корисних копалин.

Г.В.Войткевич народився 20 квітня 1920 року в Одесі в родині службовця. Його предки були учасниками польського повстання в 1863 р. Відбувши заслання до Сибіру, вони оселились у Одесі. Мати Георгія працювала продавцем у магазині, батько був винокуром на спиртзаводі. Після революції 1917 р. заняття батьків не змінились. До 1928 р. Григорій з матір'ю проживали в Одесі, в 1928 р. вони переїхали до батька в село Буринь Путивльського району Сумської області.

В 1930 р. сім'я знову змінила місце проживання на м. Тростянець Сумської області.

Після закінчення в 1937 р. тростянецької залізничної школи Георгій поступив до Київського державного університету на геолого-географічний факультет (географічне відділення). З кінця 1940 р. він поєднував навчання з роботою на посаді старшого техника сектору геофізики Інституту геологічних наук АН УРСР (ІГН АН УРСР). Займався, головним чином, вимірами магнітних і радіоактивних властивостей гірських порід.

В перші дні Великої Вітчизняної війни (липень 1941 р.) студент четвертого курсу Г.В.Войткевич пішов добровольцем до народного ополчення міста Києва, оскільки був визнаний непридатним до несення регулярної військової служби за станом здоров'я. В складі винищувального полку особливого призначення брав участь у тилкових операціях проти німців, у боях за оборону Києва. Залишився зі своїм підрозділом на лінії оборони до повного оточення Києва німецькими військами. Коли всі мости через Дніпро були зірвані, Г.В.Войткевич опинився в повній ізоляції від армійських частин. Восени 1941 р. він переховувався від німців у селах Київської, Чернігівської, Сумської областей. Взимку 1941-42 рр. перебував у м. Тростянець Сумської області, працював креслярем, бухгалтером, чорноробом.

Починаючи з травня 1942 р., Георгій брав участь у підривній діяльності проти німців у складі стихійно виниклої підпільної групи. Наприкінці травня 1943 р. вступив рядовим бійцем до Другого Харківського партизанського полку, разом з яким після переходу лінії фронту воював на території окупованої частини Харківської області. З серпня 1943 р. знаходився в розпорядженні Українського штабу партизанського руху, а в грудні 1943 р. був направлений у німецький тил до Молдавії на посаду командира підривної групи. Через важкі поранення в квітні 1944 р. повернувся до Києва в розпорядженні Українського штабу партизанського руху. За участь у партизанському русі Георгій Вітольдович був нагороджений медаллю «Партизану Великої Вітчизняної війни», Орденом Великої Вітчизняної війни другого ступеня та іншими відзнаками.

В травні 1944 р. він повернувся до навчання як студент 5 курсу Київського університету, поновив роботу в ІГН АН УРСР. 22 серпня 1944 р. закінчив повний курс геолого-географічного факультету Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка, отримав диплом географа. Продовжуючи працювати в ІГН АН УРСР, в листопаді 1944 р. Г.В.Войткевич вступив до аспірантури цього інституту. Брав участь у численних геологічних експедиціях Української Академії наук. 1 квітня 1948 р. після захисту дисертації на тему «Співвідношення радіоелементів у кристалічних гірських породах», який відбувся на засіданні вченої ради ІГН АН УРСР, Георгію Вітольдовичу Войткевичу був присуджений науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук.

На початку 1948-49 навчального року Георгій Вітольдович прибув за призначенням до педагогічного інституту в місто Кривий Ріг. Тут він працював на посаді завідувача кафедри геології та географії. В зв'язку з ліквідацією географічної спеціальності в педінституті його кафедра також була ліквідована. В 1949 р. Г.В.Войткевича прийняли за конкурсом на посаду доцента кафедри геології Криворізького гірничорудного інституту (КГРІ). 26 вересня 1950 р. він був затверджений на цій посаді вченою радою інституту.

За час роботи в КГРІ (з 1949 р. до 1960 р.) Георгій Вітольдович читав лекції із загальної геології, історичної геології, родовищ корисних

копалини, геохімії. Крім навчальної і методичної роботи молодий викладач активно займався творчим поєднанням, узагальненням існуючих геологічних уявлень з новітніми досягненнями ядерної фізики і радіохімії.

В 1948 р. в журналі «Природа» він опублікував статтю «О роли атомной энергии в жизни Земли», представлену академіком О.П.Виноградовим. У ній було висловлене припущення про можливість існування трансуранових елементів у складі ранньої Землі і планет. Пізніше ця ідея знайшла відображення в космогонічній теорії, яка пов'язала історію земних хімічних елементів з виникненням Сонячної системи.

*Г.В.Войткевич – випускник
Київського державного
університету
ім. Т.Г.Шевченка. 1944 р.*

Були також опубліковані дві оригінальні статті з радіогеології в Доповідах АН СРСР і пізніше англійською мовою в Бюлетені Американського Комітету з виміру геологічного часу. В більш пізніх узагальнюючих роботах «Радиогеология и ее значение» (1956 р.) і «Проблемы радиогеологии в познании истории Земли» (1961 р.) Георгій Вітольдовіч вперше обґрунтував уявлення про глибокий зв'язок становлення Землі з атомно-ядерними процесами.

Протягом криворізького періоду Г.В.Войкевич зосередився також на геологічному дослідженні залізо-кремнистої формації докембрію. Він займався питаннями кореляції докембрійських утворень Кривбасу, розробки принципів їх стратиграфічного поділу, зіставлення товщ залізистих порід Криворізького

басейну та інших регіонів планети. Були опубліковані роботи «Опыт корреляции докембрийских отложений по радиогеологическим данным» (в журналі «Доклады АН СССР», 1955), «О возрасте некоторых комплексов пород Криворожского железорудного бассейна» (в журналі «Геохимия», 1958); «О возрасте Земли» («Доклады АН СССР», 1958); «Принципы общего деления и корреляции докембрия», («Сборник научных трудов Криворожского горнорудного института», 1959), «Следы древней жизни на Земле» (спільно з доцентом Леонідом Сергійовичем Білорисом у журналі «Советская геология», 1960), «Сопоставление криво-

рожской серии с железорудными формациями Верхнего озера» («Сборник научных трудов Криворожского горнорудного института», 1960). Протягом роботи в КГРІ було закладене підґрунтя всіх основних напрямків подальших наукових пошуків Г.В.Войткевича.

*Г.В.Войткевич – доцент
Криворізького гірничорудного
інституту (1959 р.)*

У 1960 р. Георгій Вітольдовіч був запрошений до Красноярська на посаду завідувача комплексної лабораторії Інституту геології і геофізики Сибірського відділення АН СРСР. Протягом красноярського періоду свого життя він проводив значну організаційну і науково-дослідну роботу. В 1961 р. опублікував монографію «Проблемы радиогеологии» (Москва, Госгеолтехиздат), декілька статей з геології та вікових співвідношень інтрузивних і дайкових комплексів південної частини Красноярського краю та Кузнецького Алатау. В 1962 р. в Сибірському відділенні АН СРСР (Новосибірськ) Г.В.Войткевич захистив докторську дисертацію.

В 1965 р. в Ростовському-на-Дону державному університеті була організована кафедра геохімії і геофізики. Керувати нею був запроше-

ний Георгій Вітольдович. На цій посаді він перебував 25 років. Співробітники кафедри читали лекції і проводили лабораторні заняття з геохімії, радіогеології, геохімічних методів пошуку родовищ, гідрогеохимії, геохімії ізотопів і геофізичних методів досліджень. Створювалась лабораторна база для проведення науково-дослідних робіт, включаючи радіогеохронологічні дослідження. За дуже короткий час лабораторія геохронології кафедри геохімії увійшла в десятку провідних в СРСР з аргонного і свинець-ізотопного датування геологічних утворень. В подальшому одержаний досвід був упроваджений у виробництво при комплексному вивченні крупного регіону Північно-Східної Якутії.

В 1973 р. за ініціативою Георгія Вітольдовича був організований відділ геохімії і ядерної геохронології в складі Науково-дослідного інституту фізичної і органічної хімії при Ростовському університеті. Спільно з кафедрою цей відділ проводив фундаментальні і прикладні науково-дослідні роботи з геохімії, термобарогеохимії, біогеохимії, геохімічних методів пошуку різних видів корисних копалин, палеомагнетизму.

Період роботи професора Г.В.Войткевича в Ростовському університеті був дуже продуктивним. Він самостійно та в співавторстві опуб-

лікував низку підручників, навчальних посібників, довідників. Серед найбільш відомих – підручник «Основы геохимии» (в співавторстві з В.В.Закруткіним), виданий російською мовою в Ростові-на-Дону (1970 р.), французькою – в Алжирі (1976 р.), японською – в Токіо (1982 р.). Були також видані навчальні посібники і довідники з класичних і новітніх напрямів розвитку геологічних наук: «Краткий справочник по геохимии» (в співавторстві з А.Є.Мірошніковим, О.С.Поваренних, В.Г.Проخورовим, 1970 р., друге видання – 1977 р., третє, більш фундаментальне видання під назвою «Справочник по геохимии» – в 1990 р., останній був перекладений в'єтнамською мовою); «Геохимические методы поиска полезных ископаемых» (спільно з В.А.Алексеєнком, 1979 р.), «Геохимия и космохимия изотопов» (1983); «Основы учения о биосфере» (спільно з В.А.Вронським, 1975 р., друге видання – 1996 р.); двотомний «Справочник по охране геологической среды» (в співавторстві з провідними науковцями ростовських вузів і науково-дослідних інститутів, 1996 р.); «Рождение Земли» (посібник для учнів шкіл, ліцеїв і коледжів, 1996 р.).

Протягом восьми років криворізького, красноярського і ростовського періодів життя Г.В.Войткевича продовжувалась його співпраця з членом-кореспондентом АН СРСР А.І.Тугариновим по узагальненню відомостей про геохронологію докембрійських формацій світу. Робота була завершена в 1966 р. публікацією монографії «Докембрійская геохронология материков» (в 1970 р. вийшло друге її видання). В монографії вперше в світовій науці було проведено розчленування всіх докембрійських щитів і платформ за даними ядерної геохронології; виділені найбільш поширені епохи інтенсивної магматичної діяльності та метаморфізму, показане їх вирішальне значення у формуванні земної кори континентального типу, були досліджені закономірності розвитку найважливіших геологічних процесів протягом докембрійського періоду розвитку Землі. Ця робота отримала широке визнання в країні, її автори були нагороджені премією ім. академіка А.П.Карпінського. Премію вручив академік М.В.Келдиш на зборах АН СРСР у 1968 р.

Нові ідеї в галузі космохімії і космогонії в зв'язку з вирішенням проблеми утворення Землі та інших планет були докладно розглянуті в монографіях «Происхождение и химическая эволюция Земли» (1973) і «Основы теории происхождения Земли» (1979), які були перекладені на англійську, німецьку, японську мови. Визнанням яскравих досягнень Г.В.Войткевича в розвитку космогонії було присвоєння в 1994 р. одній з малих планет назви «Войткевич».

Результатом багаторічних геологічних і металогенічних досліджень Г.В.Войткевича стала монографія «Полезные ископаемые и металлогения докембрия», яку він спільно з Г.І.Лебедько опублікував у 1975 р.

В 1976 р. вийшла з друку книга Г.В.Войткевича і Ю.І.Холодкова «Следы древней жизни на Земле», в якій на основі аналізу величезного

геохімічного і палеонтологічного матеріалу був зроблений висновок про існування життя на Землі протягом всього часу існування планети. В 1983 р. була опублікована колективна монографія Г.В.Войткевича, Л.Я.Кізелъштейна, Ю.І.Холодкова «Роль органического вещества в концентрации металлов в земной коре».

ОФИЦИАЛЬНОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО
о присвоении имени
малой планете

Институт теоретической астрономии
Российской Академии наук (ИТА РАН),
возглавляющий в России работы по изучению и каталогизации
малых планет Солнечной Системы,
от имени Международного Астрономического Союза (МАС)
настоящим свидетельствует,
что малая планета,
зарегистрированная в международном каталоге малых планет
под № 4475 и имевшая ранее предварительное обозначение 1982 UQ5,
получила имя

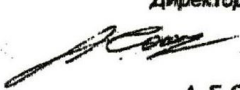
VOITKEVICH

в честь
Георгия Витольдовича Войткевича

Официальное сообщение МАС (4475) Voitkevich = 1982 UQ5 Discovered 1982 Oct. 20 by L. G. Karachkina at the Crimean Astrophysical Observatory. Named in honor of George Vitoldovich Voitkevich (1920-), the 1967 Karpinski prizewinner for his outstanding geological research. He is the author of more than 190 publications on geochemistry, geophysics and cosmochemistry, including 32 books on different problems in geology. Minor Planet Circular № 22247, 1993.	Обоснование названия на русском языке Малая планета 4475 Войткевич открыта 20 октября 1982 г. Л.Г.Карачкиной в Крымской астрофизической обсерватории. Названа в честь Георгия Витольдовича Войткевича, лауреата премии Харпинского 1967 года за его выдающиеся геологические исследования. Он является автором более 190 публикаций по геохимии, геофизике и космохимии, включая 32 книги по разным проблемам геологии.

Санкт-Петербург
24 июня 1994 г.

Директор ИТА РАН

А. Г. Сокольский

Проблема хімічної еволюції біосфери Землі була також детально висвітлена Георгієм Вітольдовичем у багатьох статтях, а також у монографії «Возникновение и развитие жизни на Земле» (1988), яка була перекладена англійською мовою в 1990 р.

Зі зростанням актуальності проблем екології та еволюції біосфери очолювана Георгієм Вітольдовичем кафедра геохімії і геофізики в 1990 р. була реорганізована в кафедру геоекології і геохімії. Її очолив учень Г.В.Войткевича професор В.Є.Закруткін. Учитель, учень і співробітники кафедри активно вивчали і продовжують досліджувати міграцію хімічних елементів у атмосфері, гідросфері, ґрунтах і в інших об'єктах, в тому числі під впливом господарської діяльності людини. На кафедрі сформувалась нова галузь геологічних знань – геоекологія, вперше в країні була відкрита спеціалізація студентів з геоекології. Суттєвим внеском у розвиток біогеохімічного напрямку досліджень була публікація Г.В.Войткевичем в 1986 р. спільно з О.А.Бессоновим монографії «Хімічна еволюція Землі».

*Г.В.Войткевич – професор
Ростовського-на-Дону
державного університету (1980 р.)*

– Болгарії, Польщі, Німеччини, Румунії, Великобританії, Алжиру, Франції, В'єтнаму, Китаю, Японії. Цитованість його робіт у наукових і популярних виданнях величезна. Г.В.Войткевич – автор декількох статей у Великій Радянській енциклопедії. Він підготував матеріал для мо-

Наукова діяльність Георгія Вітольдовича була присвячена вирішенню найважливіших проблем сучасної геологічної науки – походженню та еволюції Землі та геосфер. Тому область його наукових інтересів багатогранна і охоплює актуальні питання різних наук: геології, геохімії, астрофізики, космохімії, біогеохімії, екології та ін. За 50 років творчої роботи (з 1948 р.), поєднуючи наукову і викладацьку діяльність, він опублікував понад 230 наукових робіт, з них понад 40 монографій, підручників, довідників. Значна кількість його робіт отримала світове визнання, була перекладена на мови багатьох країн світу

нографії про біогеохімію та еволюцію біосфери, яку вже не встиг опублікувати.

На колеґ і студентів справляла велике враження не лише титанічна працездатність, велике бажання знань, енциклопедизм, талант ученого, але й високе благородство, безвідмовність і виняткова скромність Георгія Вітольдовича. Він читав лекції для студентів, учителів, школярів, пенсіонерів, професорсько-викладацького складу; виїжджав з лекціями до інших навчальних закладів, у тому числі до закордонних; видав серію науково-популярних книг, брошур; публікувався в газетах і журналах; організовував круглі столи, проводив дискусії; керував науковою роботою студентів і аспірантів. Його лекції завжди залишали незабутнє враження: в них була глибина, ясність викладення матеріалу, здатність генерувати нові ідеї, доступність у подачі новітніх наукових досягнень; високий науковий рівень. Його як справжнього Учителя поважали студенти, колеґи.

Під керівництвом Георгія Вітольдовича вироста плеяда вчених-геологів – десять докторів наук, багато кандидатів наук: В.А.Алексєєнко, О.А.Бессонов, О.А.Дюжиков, К.Н.Єфанов, В.Є.Закруткін, Л.Я.Кізельштейн, А.В.Кокін, С.Г.Парада, В.В.Приваленко, А.Д.Хованський, Ю.І.Холодков, Є.В.Шевлягін, А.Є.Мірошников та ін.

Професор Г.В.Войткевич проводив активну суспільну роботу. З 1953 р. він був членом Комісії АН СРСР (пізніше РАН) з визначення абсолютного віку геологічних формацій, членом Головної ради з геології Мінвугу Російської Федерації, з 1966 р. – дійсним членом Всесоюзного (потім Всеросійського) мінералогічного товариства. Тривалий час він був головним консультантом Ростовського планетарію. Понад 10 років керував філософським семінаром викладачів геолого-географічного факультету Ростовського університету. Георгій Вітольдович був почесним Президентом Ростовської асоціації «Полонія Дону». Він прекрасно володів польською мовою, добре знав історію, літературу, етнографію Польщі. На зборах польської діаспори виступав з лекціями з історії Речі Посполитої, читав польською мовою Адама Міцкевича.

Пам'ять про скромну, світлого розуму, благородної душі людину, великого Вчителя Георгія Вітольдовича Войткевича бережуть у своїй пам'яті його численні колеґи та учні.

*Надійшла до редакції 16 листопада 2009 р.
Представив до публікації канд. геол.-мінерал. наук Ю.Л.Грицай.*